

OSNOVE PSIHOLOGIJE

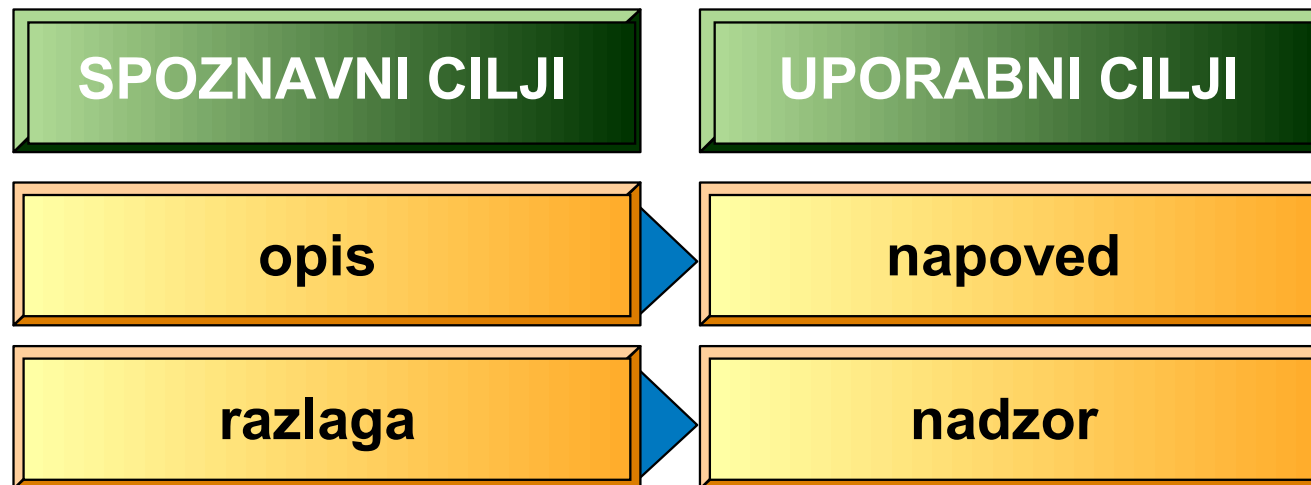
doc. dr. Kristijan Musek Lešnik

5. predavanje
13.11.2014

Psihološke panoge (discipline)

- Izhajajo iz ciljev
 - Teoretski (spoznavni cilji)
 - opis in (predvsem) razlaga z napovedno vrednostjo
 - Praktični (aplikativni ali uporabni cilji)
 - nadzorovano ukrepanje na podlagi napovedi
- Teoretične in uporabne psihološke discipline

Psihološke panoge

TEORETIČNE

obča psihologija

eksperimentalna
psihologija

kognitivna psihologija

razvojna psihologija

socialna psihologija

psihologija osebnosti

okoljska psihologija

psihološka metodologija in
psihometrija

psihopatologija

živalska psihologija

primerjalna psihologija

APLIKATIVNE

klinična psihologija, medicinska psihologija in
psihologija zdravja

pedagoška psihologija in šolska psihologija

psihologija dela in organizacije, psihologija
vodenja in psihologija upravljanja

ekonomska psihologija, psihologija potrošnje,
psihologija trženja

vojna (vojaška psihologija)

sodna psihologija, forenzična psihologija

psihologija športa

psihologija prometa

psihologija umetnosti, psihologija glasbe

psihologija politike

psihologija družine

Teoretične panoge (1)

- **Obča in eksperimentalna psihologija** ugotavljata splošne duševne zakonitosti. Predmet njunega proučevanja so normalni duševni procesi in funkcije – spoznavni (kognitivni), motivacijski in čustveni. Obča psihologija je teoretski temelj psihološke znanosti. Ukvarja se z vsemi pomembnimi vidiki osnovnega duševnega delovanja, z zaznavanjem, učenjem, mišljenjem, motivacijo in čustvovanjem. Eksperimentalna psihologija je druga oznaka za to temeljno psihološko disciplino, s katero se želi posebej poudariti, da so njena spoznanja pridobljena z eksperimentalnim raziskovanjem.
- **Kognitivna psihologija** (lahko jo štejemo v sklop obče psihologije, z vidika pomembnosti kognitivnih procesov pa tudi kot samostojno panogo) proučuje človekovo spoznavno in umsko delovanje, njegov spomin in njegove kapacitete in mehanizme za sprejemanje, ohranjanje in predelovanje informacij.
- **Psihologija osebnosti** raziskuje značilnosti celostnega duševnega delovanja in obnašanja posameznikov. Ugotavlja zakonitosti osebnostnega delovanja posameznika, njegove individualne značilnosti (lastnosti, poteze, sloge delovanja). Proučuje načine zaznavanja in ocenjevanja, strukturo osebnosti (tipe, poteze, dimenzije in sloge), osebnostno dinamiko (gone, potrebe, motive, cilje, interese, vrednote, konflikte, frustracije, obrambne mehanizme, strese in krize), razvoj osebnosti. Posebej se ukvarja z integralnimi psihičnimi strukturami in mehanizmi (jaz, identiteta, samopodoba) in z dometi ter potenco človekove osebnostne rasti. S psihologijo osebnosti je precej povezano proučevanje medosebnih razlik, zlasti razlik v osebnostnih lastnostih med posamezniki (diferencialna psihologija).

Teoretične panoge (2)

- **Razvojna psihologija** ugotavlja zakonitosti razvoja duševnih pojavov in proučuje značilnosti posameznih razvojnih obdobj. Zanimajo jo vidiki filogenetskega in ontogenetskega duševnega razvoja. Razvojna psihologija raziskuje razvoj posameznih psihičnih procesov in funkcij (npr. umski razvoj, čustveni razvoj, socialni razvoj, razvoj moralnega presojanja) in celostni razvoj posameznika. Usmerja se k proučevanju razvojnih stopenj – prenatalnega obdobja, otroštva (otroška psihologija), mladostništva, odraslosti in starosti (gerontopsihologija). Posebno področje proučevanja je razvoj duševnosti v človekovi evoluciji in filogenezi, kjer se psihološke hipoteze in spoznanja povezujejo z antropološkimi, arheološkimi in zgodovinskimi (zgodovinska psihologija, arheopsihologija).
- **Socialna psihologija** proučuje družbene, medosebne (interpersonalne, interakcijske) vidike duševnosti. Zanimajo jo duševni pojavi in obnašanje v družbenih odnosih ter situacijah. Ukvarja se s procesom socializacije, socialnega oblikovanja duševnosti in osebnosti, raziskuje psihološke vidike socialnega obnašanja (npr. socialne vloge, položaje, socialne norme), proučuje socialno zaznavanje in socialno dinamiko. Ugotavlja tudi zakonitosti delovanja manjših skupin (skupinska psihologija, skupinska dinamika). Posebno področje psihološkega proučevanja je tudi duševni vidik delovanja množic (množična psihologija, psihologija mase), sporazumevanja in komunikacije (psihologija komunikacije), množičnih medijev, vodenja, vladanja in drugih socialnih pojavov.

Teoretične panoge (3)

- **Okoljska (ekološka) psihologija** se ukvarja z vplivom okoljskih dejavnikov na duševno delovanje. Človeka jemlje kot del ti. ekosistema, kjer posamezne prvine sistema delujejo ena na drugo. Okoljska psihologija raziskuje vpliv naravnega (fizikalnega in biološkega) okolja, ožjega in širšega bivalnega okolja (stanovanjskega, podeželskega in mestnega, npr. ruralna in urbana psihologija).
- **Psihološka metodologija** proučuje in razvija splošne metode psihološkega raziskovanja, tako diagnostične (psihodiagnostika), kot funkcionalne (npr. eksperimentalne in mul-tivariatne metode). S psihodiagnostiko se povezuje psihometrija, disciplina ki raziskuje in oblikeje načine in postopke merjenja psihičnih, osebnostnih in vedenjskih lastnosti.
- **Psihopatologija** proučuje nenormalne in bolezenske duševne pojave. Je ena izmed najpomembnejših teoretskih osnov uporabnih panog, zlasti klinične psihologije, psihiatrije, psihologije zdravja in medicinske psihologije.
- **Primerjalna (komparativna) psihologija in živalska psihologija** (zoopsihologija) raziskujeta značilnosti in zakonitosti duševnega delovanja živali in primerjata to delovanje s psihično dejavnostjo pri človeku. Sta blizu biološkim disciplinam, ki proučujejo značilnosti živalskega obnašanja, npr. etologiji.

Aplikativne panoge (1)

- Znanstvena psihologija je bila ob svojem nastanku konec 19. stoletja še povsem teoretska znanost. Vendar je postalo kmalu jasno, kako velika je uporabna vrednost psiholoških spoznanj. In že zelo hitro so se pojavili začetki uporabne psihologije. V začetku tega stoletja bi lahko govorili že celo o oblikovanju prvih panog uporabne psihologije. To so klinična psihologija, psihologija dela (industrijska psihologija) in šolska psihologija.
- Velik napredek in zlasti pomen in uveljavitev psihologije je v znatni meri posledica dejstva, da so psihološka spoznanja s poznanstvenjem psihologije pridobila izjemen praktičen pomen – postala so uporabna in funkcionalna (v tem pogledu je Jamesova funkcionalna usmeritev bistveno več prispevala kot Wundtov strukturalizem)

Aplikativne panoge (2)

- **Klinična psihologija**

- uporablja psihološka spoznanja pri obravnavanju duševnih in osebnostnih problemov, težav, motenj ter odklonov in jih skuša reševati oziroma odpravljati.
- Ima dolgo (tudi že predznanstveno) tradicijo: mnoge pomembne teoretične izsledke so v psihologiji prispevali prav raziskovalci, ki so skušali pomagati pri odpravljanju in zdravljenju psihičnih motenj in obolenj (npr. Freud, Adler, Jung, Rogers, Kelly).
- V teku razvoja se je klinična psihologija hitro širila in je kmalu postala ena izmed vodilnih poklicnih dejavnosti v psihološki stroki.
- Usmerja se v razvijanje metod kliničnega opazovanja, svetovanja, tretmaja in psihoterapije.
- Njena vloga in pomen še vedno naraščata.
- Od klinične psihologije moramo ločevati sorodni disciplini kot sta zdravstvena psihologija in medicinska psihologija.
- Zdravstvena psihologija se ukvarja s psihološkimi vidiki zdravja, npr. vplivom duševnih dejavnikov na zdravstveno stanje posameznikov in skupin in obratno, za vpliv zdravja in bolezni na duševno delovanje.
- Pri medicinski psihologiji pa gre za uporabo psiholoških spoznanj v medicinski praksi, npr. pri delu z bolniki.

Aplikativne panoge (3)

- **Psihologija dela in organizacije** uporablja psihološka spoznanja na celotnem področju človekovega dela in proizvodnje. Najprej se je oblikovala predvsem kot uporaba psiholoških spoznanj pri poklicnem delu (poklicna psihologija), v industriji (industrijska psihologija), pri prilagajanju delovnim zahtevam in razmeram, načrtovanju in organizaciji dela (ergonomija, inženirska psihologija, organizacijska psihologija), v novejšem času pa se je močno povezala s področji ekonomske psihologije (glej naslednji razdelek). Med njimi velja omeniti **psihologijo trženja, poslovanja in reklame**.
- **Psihologija vzgoje in izobraževanja, pedagoška in šolska psihologija** uporabljajo psihološka spoznanja na področju vzgoje, izobraževanja in šolanja. Tudi to področje je med najbolj zasedenimi področji zaposlovanja v psihološki stroki. Ukvarja se predvsem z oblikovanjem dejavnikov, ki omogočajo večjo učno uspešnost, vzpostavljati skuša dobre odnose v razmerjih učenec – učitelj, učenec – učenec in učitelj – učenec – starši, zagotoviti želi uspešno delovanje šole kot sistema. Šolska psihologija skuša v sodelovanju z drugimi strokami odstranjevati izvire motenj in težav pri učenju in pri delovanju šole ter prispevati k izboljševanju šolskega sistema in šolske politike (šolske doktrine).

Aplikativne panoge (4)

- Še več drugih psiholoških panog, ki so bolj specializirane, znotraj njih so lahko "podpanoge.
- Med pomembnejšimi so psihologija športa, psihologija prometa, politična psihologija, vojna (vojaška, obrambna) psihologija, forenzična (kazenska) in sodna psihologija idr. Nekatere med njimi so se živahno razvile prav v zadnjem času (npr. psihologija športa, psihologija prometa), druge imajo že lepo tradicijo (npr. vojna, forenzična in sodna psihologija).

Zaposlitev psihologov

ZDA, 2002

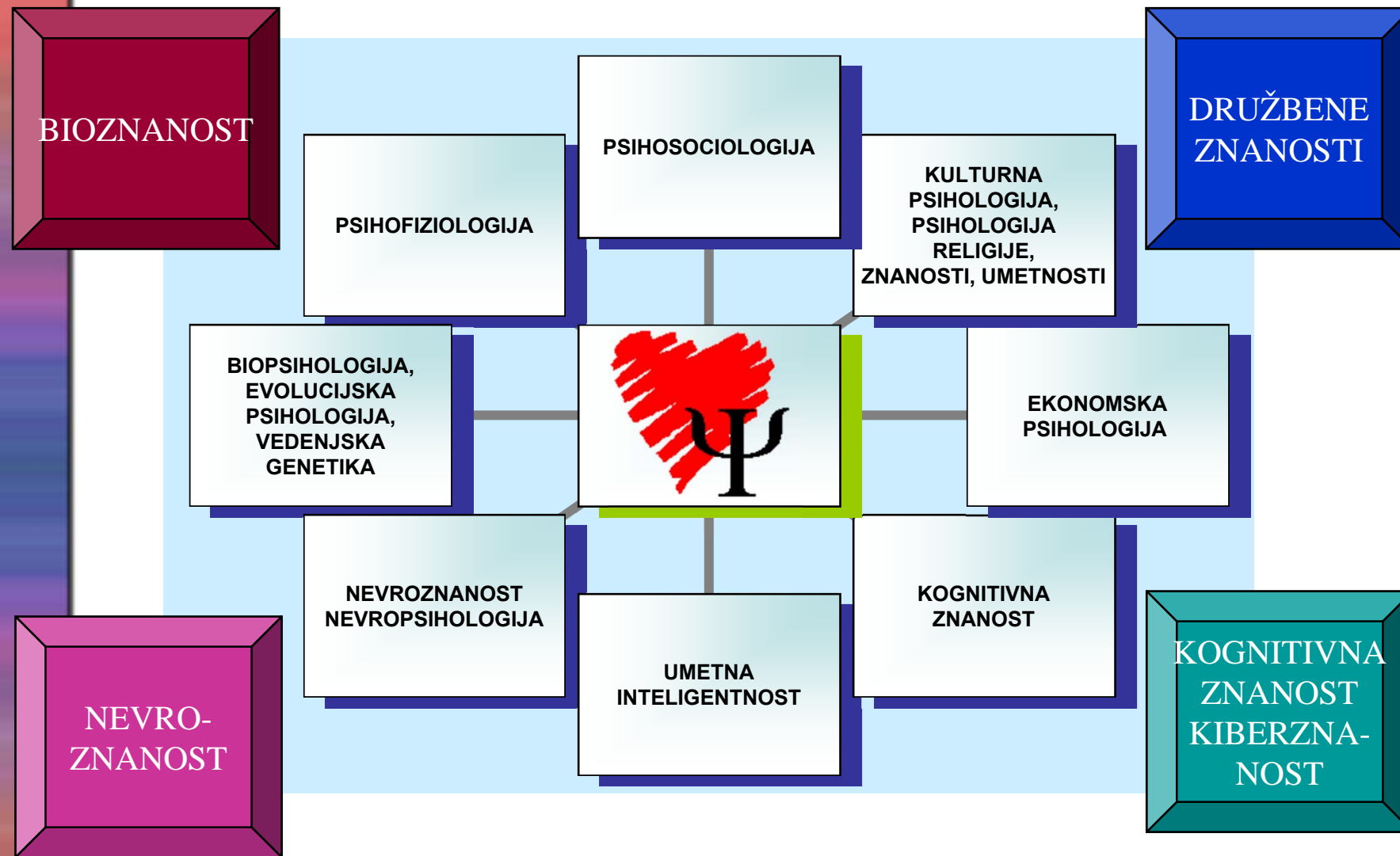
- Samozaposlitev (več kot 25 odstotkov)
 - Zasebna praksa, zasebna raziskovalna in svetovalna podjetja
- V delovnem razmerju (75 odstotkov)
 - 30% šolske in vzgojne ustanove (svetovanje, testiranje, raziskovanje, administracija)
 - 30% zasebne bolnišnice, klinike, druge zdravstvene in socialno zdravstvene ustanove ter službe
 - 10% vladne, državne ustanove (javne bolnišnice, klinike, druge javne zdravstvene ustanove, druge javne in državne ustanove)
 - 2-3% podjetja (raziskovanje, marketing, management, gospodarske in industrijske organizacije, verske organizacije...)
 - 2% poučevanje in raziskovanje na univerzah in visokih šolah

Kaj pa SLO?

- Znanstveno in raziskovalno delo (univerze, visoke šole, raziskovalne institucije)
- Šolske, izobraževalne in vzgojne ustanove
- Klinične ustanove, zdravstvo
- Industrija, organizacije, marketing
- Šport
- Sorazmerno veliko psihologov dela na delovnih mestih, ki niso tipično psihološka (mediji, vladne ustanove, management, banke...)
- Sorazmerno malo privatne prakse (licenčna politika še ni regulirana)

Pomembne interdisciplinarne panoge

Mejna, inter- in transdisciplinarna področja psihologije I

Psihosociologija	Integrira psihološka spoznanja pri razlaganju socioloških pojavov. Razlikovati jo moramo od že omenjene socialne psihologije, ki proučuje predvsem obnašanje posameznika v socialnem kontekstu. Psihosociologijo zanima delovanje socialnih sistemov v luči njihovega psihološkega ozadja.
Ekonomska psihologija	Integrira psihološka spoznanja pri ekonomskem delovanju, proučuje npr. motive, interese in kognicije v zvezi z ekonomskim dogajanjem, v poslovanju, trženju, oglašanju, kupovanju itd.
Kulturna psihologija	Npr. psihologija religije, psihologija umetnosti, psihologija glasbe, psihologija znanosti... Pomembno področje kulturne psihologije so tudi psihološke primerjave različnih kultur, njihovega razvoja in medsebojnih vplivov.
Psiholingvistika	Zanima jo odnos med psihičnimi procesi in funkcijami ter rabo in razumevanjem jezika, odnos med besednim obnašanjem in pomenskimi procesi, med govorom in kognicijo, med osebno strukturo in jezikovnim obnašanjem in sorodna vprašanja. Socialna psiholingvistika in sociolingvistika proučujeta družbene in psihosocialne aspekte jezikovnega obnašanja, npr. odvisnost jezikovnih in govornih navad od družbenega konteksta, skupine, sloja itd.
Psihofiziologija	Raziskuje povezave med psihičnim in fiziološkim delovanjem. Zanima se za fiziološko podlago psihičnega delovanja, duševnih procesov in funkcij (čustvenih, motivacijskih in spoznavnih).

Mejna, inter- in transdisciplinarna področja psihologije II

Nevropsihologija
(vedenjska
nevroznanost)

Ukvarja se z vprašanjem, kakšen je odnos med možganskimi strukturami in procesi na eni strani ter duševnim dogajanjem na drugi strani. Sodobno nevropsihologijo npr. zanimajo problemi zastopanosti psihičnih funkcij in procesov v možganski skorji in njenih polutah, v malih možganih in v subkortikalnih strukturah, zanima jo psihološki pomen posameznih možganskih središč in podobni problemi.

Vedenjska
genetika in
vedenjska
genomika

Proučuje obnašanja z genetskega vidika. Zanima jo, kako se vpliv dednih zasnov kaže v različnih značilnostih obnašanja, kako močan je ta vpliv ipd. Pri tem raziskovanju uporablja širok spekter metod, med njimi študije dvojčkov in posvojencev. Vedenjska genomika proučuje genomske osnove psihičnih in vedenjskih značilnosti, povezavo teh značilnosti s posameznimi geni.

Psihokibernetika,
psihoinformatika,
umetna
inteligentnost

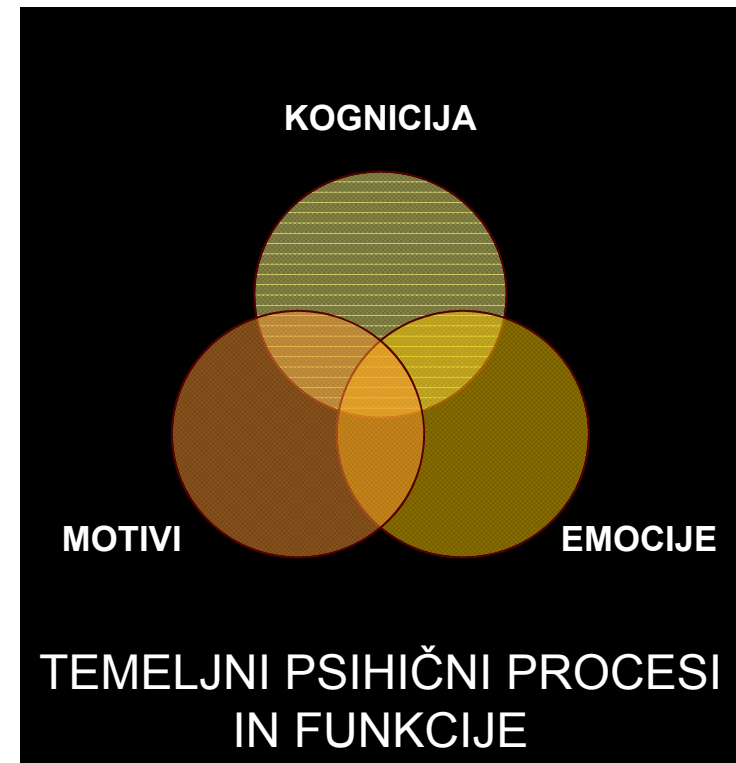
Psihokibernetika in psihoinformatika skušata povezati spoznanja kibernetike in informatike s psihološkim delovanjem in proučiti samoregulacijske ter informacijske vidike tega delovanja. Umetna inteligentnost skuša integrirati razpoložljiva spoznanja pri ustvarjanju umetnega razuma – sistemov, ki temeljijo na logični uporabi informacij in znanja. Med takšne sisteme sodijo ti. ekspertni sistemi, ki na podlagi logične analize vhodnih informacij omogočajo optimalne odločitve. Psihologija, ki proučuje naravne inteligentne sisteme, je v znatni meri vključena v to prizadevanje.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (1)

KATERI SO NAJPOMEMBNEJŠI PROBLEMI, KI JIH SKUŠAMO REŠEVATI V PSIHOLOGIJI?

- **Temeljni psihični procesi in funkcije**; v prvi vrsti ima psihologija nalogo, da razišče osnovne zakonitosti psihičnega delovanja: kako in zakaj se oblikuje naša zavest, različna zavestna stanja, kako in zakaj čustvujemo, kako izražamo svoja čustva, kateri so naši glavni motivi, potrebe, interesi, cilji, kaj nas pri njihovem doseganju ovira in obremenjuje, kako in zakaj zaznavamo, mislimo, presojamo, se učimo, rešujemo probleme, kakšna so naša stališča, prepričanja, vrednote itd.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (2)

- **Zveze med procesi in funkcijami**; psihologija hoče ugotoviti, kako so psihični procesi povezani, kako se združujejo in kako vplivajo drug na drugega, npr. kako se povezujejo in kako medsebojno vplivajo čustveni, motivacijski in spoznavni procesi.
- **Medosebne in skupinske razlike**; psihologija in psihologi hočejo ugotoviti, kako in zakaj se razlikujemo med seboj, kako in zakaj se pojavljajo psihološke in osebnostne razlike glede na spol, starost in druge demografske značilnosti, ugotoviti hočejo v čem smo si bolj, v čem manj podobni.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (3)

Osebnost, osebnostne lastnosti

- psihologe zanima, kako in zakaj se oblikujejo osebnostne lastnosti, stanja, razpoloženja, vloge, kako in zakaj se oblikuje osebnost in njena področja, temperament, značaj, konstitucija in sposobnosti, npr. inteligentnost, ustvarjalnost, modrost. Kako in zakaj se oblikujejo naša emocionalna, socialna, moralna, duhovna inteligentnost.
- Kako vplivajo psihične in osebnostne lastnosti na naše obnašanje, na življenje, na kakovost življenja, dobro počutje, srečo, zadovoljstvo z življenjem, na psihično blagostanje in zdravje, kako vplivajo na naše šolsko in poklicno delo, na naše medsebojne odnose, na odnose med spoloma, na izobraževanje, na vzgojo?

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (4)

- **Samopodoba, samospoštovanje;**
kako in zakaj se oblikuje naša samopodoba, kakšne so njene sestavine, kako in zakaj se oblikuje vrednotenje samega sebe, naše samospoštovanje, kako samopodoba in samospoštovanje vplivata na vse pomembne vidike našega življenja.
- **Psihični in osebnostni razvoj;**
kako in zakaj nastajajo, se oblikujejo in spreminjajo, se skratka razvijajo posamezni psihični procesi in funkcije, a tudi kako se razvija celotna osebnost. Kakšno vlogo pri tem imajo dejavniki dednosti, okolja in naše lastne aktivnosti.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (5)

- **Socialni odnosi;** psihologe zanima, kako se oblikujejo naši medosebni odnosi, naši odnosi z drugimi, naši družinski odnosi, kakšen vpliv na nas ima naše kulturno in socialno okolje. Kako vplivajo na nas socialne institucije, skupine, množica. Kako starši, sorojenci, vzgojitelji, učitelji vrstniki, znanci, prijatelji, predpostavljeni, podrejeni. Kako vplivajo razni mediji, npr. knjige, revije, televizija, računalništvo, kako vpliva na nas kiberprostor, kako virtualna resničnost?
- **Psihično zdravje, problemi, motnje;** psihologije seveda tudi zelo zanima, kako in zakaj nastajajo, se oblikujejo in razvijajo psihični problemi, težave in motnje, od najblažjih, do najhujših.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (6)

- **Kako bolje razumeti sebe in druge;** zanima psihologe še posebej zato, ker hočejo na podlagi psiholoških spoznanj razumeti človekovo duševnost, obnašanje in osebnost, tako pri samem sebi, kot pri drugih; obenem hočejo s širjenjem psiholoških spoznanj omogočiti tudi ostalim boljše razumevanje sebe in drugih.
- **Kako razumeti in vplivati na stres, frustracije, konflikte, krize, psihično blagostanje;** psihologijo in psihologe zanima, kako naj vsa svoja spoznanja uporabijo za pomoč drugim in sebi, kako naj jih uporabijo pri premagovanju frustracij, konfliktov, kriz, stresa, kako naj preprečujejo in olajšajo njihove negativne posledice, kako naj s temi spoznanji izboljšajo kakovost življenja, kako prispevajo k občutkom zadovoljstva, smiselnosti, sreče.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (7)

- **Psihološko svetovanje in psihoterapija**; zanima jih, kako naj s svojimi spoznanji vplivajo na psihične probleme, težave in motnje, kako naj jih lajšajo, odpravljajo, kako naj s svojimi spoznanji oblikujejo psihološko svetovanje in psihoterapijo.
- **Nega, vzgoja, učenje, reševanje problemov**; zanima jih, kako naj s psihološkimi spoznanji izboljšajo učinkovitost nege, vzgoje, učenja, reševanja najrazličnejših problemov od družinskih do poklicnih, od ekonomskih do ekoloških.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (8)

- **Promocija pravic, dostojanstva, miru, zdravega okolja, trajnostnega razvoja**; kako uporabiti psihološka spoznanja za promocijo človekovih pravic, osebnega dostojanstva, demokratičnih odnosov, miru, ohranjanja narave in okolja, zdravja, kako z njihovo pomočju usmerjati naše delovanje k perspektivi trajnostnega in sonaravnega razvoja posameznikov in vsega človeštva.
- **Etični kodeks**; kako oblikovati najustreznejša načela in pravila lastnega delovanja in kako jih opredeliti v kodeksih psihološke etike (deontologije) ter v pravnih in drugih zakonih in aktih.

Problemi, ki jih raziskujemo v psihologiji (9)

- Metodološki razvoj
 - Raziskovalni razvoj
 - Zgodovina psihologije
-
- In še veliko drugih problemov.